

УДК 336.71 (477)

Б. А. Дадашев

*Севастопольський інститут банківської справи
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»*

РЕГУЛЮВАННЯ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

З'ясовано сутність регулювання ліквідності банків та проаналізовано її вплив на фінансову стабільність. Сформовано комплексну систему регулювання ліквідності банківської системи. Проведено систематизацію інструментарію за складовими системи управління ліквідністю та визначено перспективи подальших досліджень, що стосуються порушеної проблеми.

Ключові слова: банк, ліквідність, ризик, фінансова стабільність.

Выяснена сущность регулирования ликвидности банков и проанализировано ее влияние на финансовую стабильность. Сформирована комплексная система регулирования ликвидности банковской системы. Проведена систематизация инструментария за составляющими системы управления ликвидностью и определены перспективы дальнейших исследований, которые касаются нарушенной проблемы.

Ключевые слова: банк, ликвидность, риск, финансовая стабильность.

In the article essence of adjusting of liquidity of banks is found out and her influence is analysed on financial stability. The complex system of adjusting of liquidity of the banking system is formed. Systematization of tool is conducted after the constituents of control system by liquidity and the prospect of further researches which touch the broken problem are certain.

Keywords: bank, liquidity, risk, financial stability.

Ліквідність банківської системи відіграє дуже важливу роль як у діяльності банків, так і у фінансовій системі країни. Ліквідність є однією з умов збереження банку на ринку, оскільки підтримання належного її рівня дає змогу банкам постійно залишатися платоспроможним.

За час кризи банки зіткнулися із гострою проблемою ліквідності. Нестабільність макроекономічної та політичної ситуації негативно вплинула на банківську систему. Основним аспектом погіршення ліквідності банківської системи є різке зростання проблемних кредитів в портфелях банків. Досягнутий рівень ліквідності банківської системи впливає на економічне зростання в державі. Тому, вирішення питань щодо забезпечення достатнього рівня ліквідності банківської системи є актуальною темою.

Слід зазначити, що регулювання ліквідності банківської системи здійснюється в першу чергу Центральним банком держави на підставі використання оптимальної системи інструментів, зокрема – операцій рефінансування.

Велике значення розв'язання проблеми забезпечення фінансової стабільності банків для України зумовило постійну увагу наукових кіл до різних її аспектів. Важливий внесок до вирішення питань управління ліквідністю банку зроблено такими науковцями, як О. Криклій [16], В. Крилова [7], Р. Набок [1], Л. Примостка [12], І. Сало [16] та ін.

Різноманітні питання державного регулювання банківської діяльності і зокрема ліквідності банків є на сьогодні вкрай актуальними. Управлінню ліквідністю банківської системи присвячені роботи таких економістів як В. І. Жданов [3], А. В. Сомик [17], І. М. Лис [8], Д. В. Тарасов [19]. Інструментарій державного управління ліквідністю можна зустріти у дослідженнях С. Р. Моїсєєва [9], О. В. Костюк [5], В. С. Стельмаха, В. І. Міщенко [18], В. В. Коваленко [4] та ін.

Незважаючи на значну увагу вітчизняних дослідників до теоретичних, методичних і практичних питань банківської ліквідності, вони розглядалися у розрізі окремого банку (на мікрорівні), а не всієї банківської системи. В Україні питання аналізу, прогнозування та регулювання ліквідності усїєї банківської системи залишаються малодослідженими. На противагу цьому зазначені питання глибоко вивчені та висвітлені в зарубіжних джерелах, зокрема, в матеріалах досліджень Центру досліджень діяльності центральних банків Банку Англії [20; 21]. З огляду на ту роль, яку відіграє ліквідність банківської системи у фінансовій стійкості та економічному розвитку країни, проблема ефективного управління ліквідністю банківської системи України має стати одним із важливих завдань центрального банку і ґрунтуватися на методичних підходах до аналізу та регулювання, ефективність яких доведена світовою практикою, максимально адаптованих до вітчизняної специфіки.

Метою даної статті є розробка моделі оцінювання впливу макроекономічних та мікроекономічних чинників для вибору стратегії управління ліквідністю банківської системи.

Реалізація даної мети зумовила необхідність постановки та вирішення таких завдань:

- дослідити сутність поняття «ліквідність банківської системи»;
- комплексно проаналізувати підходи до регулювання ліквідності з боку Національного банку України;
- проаналізувати міжнародний досвід регулювання ліквідності банківської системи;
- розробити модель впливу макроекономічних та мікроекономічних факторів на ліквідність банківської системи України для вибору стратегії управління нею.

Своєчасність і повнота виконання своїх функцій банківськими установами та банківською системою в цілому значною мірою залежить від їх ліквідності, яка є однією із загальних якісних характеристик діяльності банків, що обумовлює їх надійність, стійкість та конкурентоспроможність. У процесі своєї діяльності банківські установи постійно наражаються на ризик ліквідності, тобто ймовірності настання ситуації невідповідності між попитом і пропозицією коштів та неспроможності банків своєчасно й у повному обсязі виконати свої грошові зобов'язання. Варто зазначити, що негативний вплив на діяльність банків здійснює як надлишкова, так і недостатня ліквідність. Низький рівень ліквідності банків обмежує їх платоспроможність, спричиняє втрату довіри клієнтів, зниження доступу та підвищення вартості зовнішніх джерел фінансування для підтримання ліквідності, а відповідно й фінансові проблеми. Надлишкова ліквідність банків свідчить про їх неспроможність ефективно розпоряджатися наявними вільними ресурсами і спричиняє збитки та проїдання капіталу. Надлишкова ліквідність усїєї банківської системи знижує дієвість інструментів грошово-кредитної політики, а відповідно й її ефективність щодо досягнення поставлених цілей.

Банківська ліквідність є багатоаспектним поняттям, тому механізм державного регулювання ліквідності банків варто розглядати на мікро- і макрорівні і в комплексі (рис. 1).

На наш погляд, під ліквідністю банківської системи будемо розуміти її здатність швидко та без зусиль, вчасно та з мінімальними витратами виконувати свої зобов'язання перед кредитором, вкладниками та акціонерами банківських установ, можливість залучати в повному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб, надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни з метою виконання покладених на неї функцій (трансформаційної, емісійної, стабілізаційної).

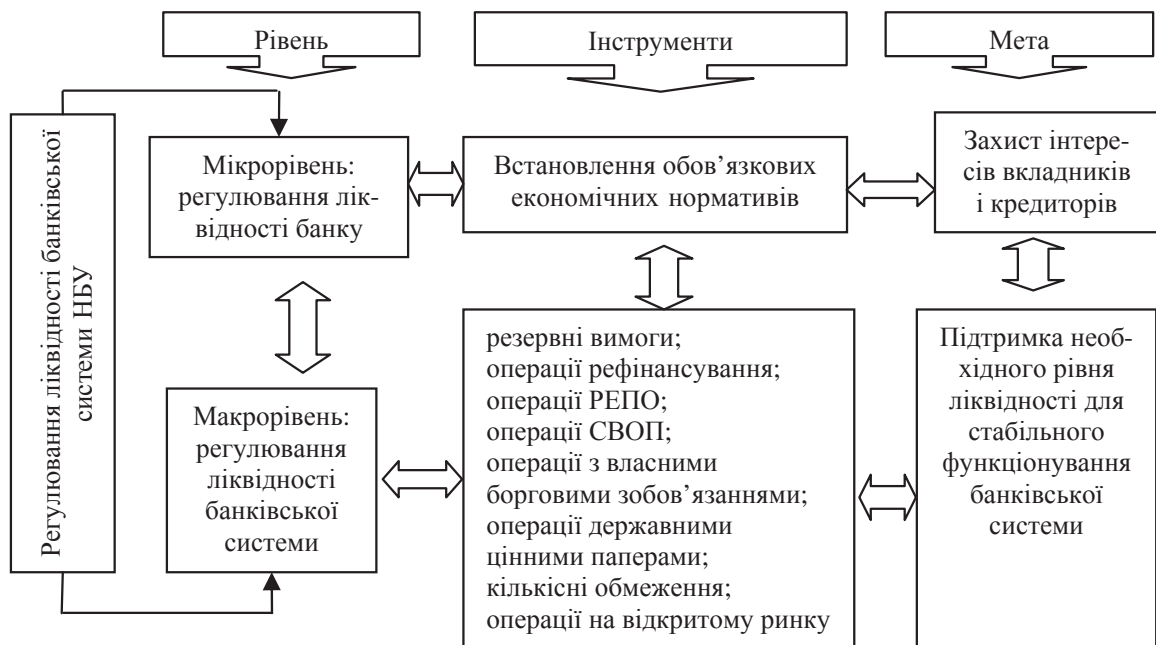

Рис. 1. Система регулювання ліквідності банківської системи

Погіршення економічної ситуації у світі, з огляду на високий рівень вразливості економіки України, призвело до розгортання системної економічної кризи. Внаслідок зменшення як зовнішнього, так і внутрішнього попиту відбулося істотне зниження обсягів виробництва у всіх основних секторах економіки, крім сільського господарства. Це призвело до падіння ВВП у 2009 році на 15,1 % порівняно з попереднім роком. 2010 рік продемонстрував незначне покращення ситуації, проте банківська система зазнала колосальних збитків за часів кризи.

Проведемо аналіз діяльності банківської системи за 2006–2010 рр. У таблиці 1 наведена інформація щодо кількості банків в банківській системі України та частки іноземного капіталу в ній за 2006–2010 роки.

Таблиця 1

Динаміка кількісного складу банківської системи України в період 01.01.2007–01.01.2011 рр.

Показник	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Кількість зареєстрованих банків	193	198	198	197	194
Виключено з Державного реєстру банків	6	1	7	6	6
Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	19	19	13	14	18
Кількість діючих банків	170	175	184	182	176
з них: з іноземним капіталом	35	47	53	51	55
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	13	17	17	18	20
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	27,60	35,00	36,70	35,80	40,60

Як видно із даних таблиці 1, починаючи з 2009 року кількість зареєстрованих банків зменшується. Також зменшується кількість діючих банків за рахунок збільшення кількості банків, що знаходяться в стадії ліквідації та банків, виключених із державного реєстру. На фоні даної ситуації, за період аналізу значно зросла частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків на 13 %, що пов'язано із значними вливаннями в статутні капітали банків зі сторони іноземних материнських банків за час кризи. На початок 2011 року частка іноземного

капіталу в банківській системі України сягає 40,6 %. Дана тенденція може свідчити про привабливість українського банківського ринку для іноземних інвесторів, або вихід з ринку вітчизняного капіталу.

Аналізуючи власний капітал банків України, варто відмітити, що на 01.01.2011 порівняно з 01.01.2008 обсяг власного капіталу зріс на 95,2 млрд. грн., або більше ніж у 3 рази. Дане зростання зумовлене в основному зростанням статутного капіталу на 119,6 млрд. грн., або майже в 5,5 разів. За останні 2 роки банківська система була збитковою, що негативно вплинуло на обсяг власного капіталу. В розрізі груп найбільше збільшення власного капіталу продемонстрували банки 1 групи – капітал зріс на 51 млрд. грн., або в 2,3 рази, при чому, статутний капітал цих же банків зріс на 65 млрд. грн., або майже в 4 рази. Дане збільшення зумовлене значними вливаннями іноземних материнських компаній в статутні капітали українських банків для підтримки стабільності своїх структур. Друга група банків також значно збільшила статутний капітал (на 24 млрд. грн., або більше, ніж в 4 рази). Дану ситуацію легко пояснити тим, що найбільша кількість банків з іноземним капіталом розташовуються в першій та другій групах.

Варто зазначити, що банки 4 групи, не отримувачи кредитів рефінансування, зуміли збільшити обсяг власного капіталу в 2010 році на 31,78 %, при чому 1 група банків збільшила даний показник лише на 12,41 % при значних обсягах рефінансування. Можна сказати, що 4 група банків виходила з кризи без допомоги регулятора.

Однією з причин фінансової кризи в Україні є значне проникнення іноземного капіталу в економіку країни, в тому числі і в банківську систему. Україна виявилася неготовою до функціонування відкритих систем, а тому, світова криза легко проникла в нашу країну.

Обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків, зменшення показників прямих іноземних інвестицій і високий рівень попиту громадян на готівкові кошти в іноземній валюті призвели до різкої зміни показників руху капіталу (з підвищення на 9,5 млрд. дол. США у 2008 році до дефіциту обсягом 11,79 млрд. дол. США у 2009 р.). Обсяг чистого притоку прямих іноземних інвестицій у 2010 році був на 23,7 % вищим, ніж у 2009 році – 5,8 млрд. дол. США (4,2 % від ВВП порівняно з 4 % від ВВП у попередньому році), однак ще не досяг докризового рівня (6-7 % від ВВП) [2].

Найбільшим реципієнтом прямих іноземних інвестицій залишається фінансовий сектор, в якому сконцентровано 33 % іноземного капіталу.

На відміну від реального сектора, банківський у 2010 році в цілому продовжував скорочувати свою зовнішню заборгованість – чисте погашення становило 1,8 млрд. дол. США (в 2009 році – 7,6 млрд. дол. США).

Така ситуація склалася в умовах низького попиту на споживчі кредити в Україні, з одного боку, а з іншого – за умов відсутності достатньо надійних позичальників. Рівень покриття виплат за раніше залученими кредитами та облігаціями банківського сектора (rollover) в цілому за 2010 рік зріс до 90 % [13].

Кредитуючи реальний сектор, українські банки надавали перевагу стабільним та надійним фінансовим інструментам. За рахунок цього, вкладення за депозитами в банках-нерезидентах протягом року зросли на 2,1 млрд. дол. США (у 2009 році лише на 401 млн. дол. США). Особливо значними темпами це відбувалось у IV кварталі 2010 року.

За попередні роки (2007–2010) НБУ активно використовував інструменти рефінансування для підтримки банків України. Тому, вважаємо за доцільне оцінити обсяги та структуру операцій рефінансування на рівні усієї банківської

системи України протягом останніх чотирьох років. За період аналізу найбільші обсяги кредитування банків спостерігались у 2008 році (222,3 млрд. грн.) та 2010 році (270,01 млрд. грн.). Порівняно з 2007 роком даний показник зріс більше, ніж у 4 рази, а порівняно із 2009 р. – більше, ніж у 3 рази. Це пов'язано із фінансовою кризою, загальноекономічною нестабільною ситуацією в країні та падінням рівня ліквідності банків України. Порівняно з 2008 роком, у 2009 році спостерігаються досить незначні обсяги наданих кредитів (97,45 млрд. грн.), що можна пояснити покращенням ситуації в банківській сфері або, з іншої точки зору, вичерпанням банками можливості отримання кредитів від НБУ (банк має право отримати кредитів на суму, що не перевищує 50 % регулятивного капіталу).

У 2007 році найбільша кількість кредитів була надана шляхом проведення тендеру з підтримання ліквідності на суму 1,9 млрд. грн., а у 2008 році – через постійно діючу лінію рефінансування на суму 87,68 млрд. грн. Стосовно 2009 року, то кредити рефінансування надавалися шляхом проведення тендеру з розміщення депозитних сертифікатів на суму 83,75 млрд. грн., аналогічно для 2010 року – найбільшу кількість коштів було надано через тендер з розміщення депозитних сертифікатів на суму 245,99 млрд. грн. Дану тенденцію і такі значні обсяги можна пояснити надлишковою ліквідністю, яка була притаманна банківській системі у даний період. Таким чином, НБУ здійснював вилучення коштів з банківської системи за допомогою проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів.

Стосовно процентних ставок, то слід зазначити, що зростання ставок рефінансування спостерігається починаючи з 2007 року, в 2010 році ставки знизились. Аналізуючи 2010 рік варто зазначити, що найбільші ставки рефінансування за операціями овернайт.

Найбільші обсяги рефінансування за даним напрямом спостерігалися в кінці 2008 року, що говорить про активне втручання НБУ саме в цей період. Також за цей період з'являється інформація про банки, яким надано кредити рефінансування. Рефінансування від НБУ отримали як державні банки – «Укресімбанк», «Ощадбанк», – так і ряд великих комерційних банків: «Приватбанк», «Надра», «Промінвестбанк», «Альфа-банк», «Укргазбанк», «Фінанси та кредит», «Укрпромбанк», «Родовідбанк», «Південний».

Найбільший обсяг рефінансування отримали: банк «Надра» (7,1 млрд. грн.), «Промінвестбанк» (5,85 млрд. грн.), «Ощадбанк» (4,6 млрд. грн.), «Приватбанк Дніпро» (3,41 млрд. грн.), банк «Фінанси і кредит» (2,698 млрд. грн.), «Родовідбанк» (2,172 млрд. грн.), «Укрпромбанк» (1,348 млрд. грн.), банк «Фінансова ініціатива» (1,285 млрд. грн.), «Укргазбанк» (1,229 млрд. грн.) [14].

НБУ прийняв постанову № 367 від 11 листопада 2008 р., якою змінював механізм рефінансування банків, прописаний в постанові НБУ № 319 Про додаткові заходи щодо діяльності банків [6]. Ключовою нормою постанови № 367 стало те, що отримати рефінансування при відтоку депозитів зможуть тільки найбільші банки, а саме ті, які організовані у формі відкритих акціонерних товариств і сплачений статутний капітал яких складає не менше 500 мільйонів гривень. На той момент цим вимогам відповідали лише 16 банків з 181 діючих. Учасники ринку вважали, що решті банків варто розраховувати тільки на підтримку своїх акціонерів, а у разі її відсутності – розпродавати активи або залучати інвесторів щоб уникнути банкрутства.

Програма «Фінансового оздоровлення», що існувала в кінці 2008 року, давала змогу банкам отримати кредит строком до одного року не менше, ніж під 15 % річних в обсязі до 60 % регулятивного капіталу і 90 % вартості поданого забезпечення.

Постановою № 328 від 16 жовтня 2008 року Про внесення змін до Постанови № 319 НБУ також дозволив банкам у разі зменшення об'єму термінових депозитів на 2 % протягом п'яти робочих днів отримувати від регулятора кредит на суму до 60 % статутного капіталу банку з одночасним наданням в якості застави акції власників понад 5 % [6]. Крім того, у разі відтоку депозитів у заставу потрібні 51 % акцій банку. При кредиті на «оздоровлення» банку його об'єм більше не обмежується 60 % регулятивного капіталу, а в заставу серед іншого приймаються акції власників понад 5 % акцій.

За офіційними даними, у 2009 році НБУ надав комерційним банкам рефінансування на загальну суму 64,4 млрд. грн. [1]. Власний капітал банків 01.01.2010 становив 120,2 млрд. грн. Це означає, що НБУ влив у банківську систему рівно половину власного капіталу банків. Крім цього за 2009 рік банківській системі були надані кошти шляхом отримання трьома великими проблемними фінансовими установами коштів на поповнення власного капіталу: «Укргазбанк» – 3,2 млрд. грн., «Родовід Банк» – 2,8 млрд. грн. і банк «Київ» – 3,5 млрд. грн. Пізніше їх було докапіталізовано, зокрема, «Родовід Банк» отримав ще 5,6 млрд. грн. [1]. Загальна сума отриманих ними для збільшення власного капіталу коштів становила 21 млрд. грн.

Незважаючи на досить серйозну фінансову допомогу НБУ становище деяких фінансових структур виявилось невтішним. Станом на вересень 2010 року, тимчасова адміністрація працювала у 16 фінансових установах, а на 1 лютого 2011 всього в 6 банках. Стосовно ще кількох закладів ухвалено рішення про ліквідацію.

У таблиці 2 наведені дані щодо ефективності роботи банків, що отримували найбільші обсяги рефінансування з боку НБУ.

Таблиця 2

Результат роботи банків України, що отримали найбільші обсяги рефінансування з боку НБУ за 2009-2010 роки

Банк	Сума рефінансування, млн. грн.	Фінансовий результат, тис. грн	
		2009	2010
Родовідбанк	10,57	-4 215 998	-4 264 124
Надра	7,10	-1 363 775	4 740
Промінвестбанк	5,85	-2 750 815	-844 981
Ощадбанк	4,60	692 696	460 601
Укргазбанк	4,43	-4 415 600	10 058
Київ	3,50	-2 987 940	-220 702
Приватбанк Дніпро	3,41	15 730	4 567
Фінанси і кредит	2,70	-449 978	-188 637
Фінансова ініціатива	1,29	1 494	1 476

Серед банків, що отримували найбільші обсяги рефінансування лише 3 банки отримували прибуток у 2009 і 2010 рр., серед них Ощадний банк України, «Фінансова ініціатива», «Приватбанк Дніпро». «Надра» та «Укргазбанк» показали значне покращення результатів діяльності в 2010 році, вийшовши на прибуткову діяльність. Особливо слід відмітити «Укргазбанк», який продемонстрував найбільші темпи зростання прибутку в 2010 році. Промінвестбанк, банк «Фінанси і кредит», банк «Київ» покращили своє становище, проте ще не вийшли на прибуткову діяльність. Родовідбанк за 2010 рік тільки погіршив свій стан, тому було прийнято рішення щодо призначення Ощадного банку агентом по виплаті депозитів Родовід банку. Недоліками політики рефінансування виступають досить високі ставки рефінансування НБУ, особливо в 2009 році, при цьому кредити, як правило, виділяються на досить короткий строк (до 1 року). Також,

протягом 2009 та 2010 року НБУ активно мобілізував (вилучав) гроші з фінансового сектора. За весь минулий рік регулятор вилучив з банківської системи 245,99 млрд. грн. Мета мобілізації коштів – боротьба з інфляцією. Зрозуміло, що за таких обсягів вилучення грошей з банківської системи рефінансування НБУ особливо не допомогло банкам. У 2008 р. обсяги мобілізації коштів були значно меншими – 57,06 млрд. грн. при 165,23 млрд. грн. рефінансування.

Ще одним із недоліків існуючого механізму рефінансування є недостатнє здійснення контролю за цільовим використанням кредитів рефінансування. Серйозною проблемою для банківської системи може стати спрямування кредитів рефінансування НБУ не за призначенням. Йдеться про можливість використання банками отриманих коштів з метою валютних спекуляцій на міжбанківському валютному ринку, а також для виведення валюти за кордон. Очевидно, за таких умов потрібно посилити індивідуальний контроль з боку НБУ за роботою керівних органів тих банків, котрі отримали відповідні кредити. Цього можна досягти шляхом призначення спеціального представника НБУ, який би виконував наглядові функції за цільовим використанням коштів. За таких умов може бути розглянуто можливість надання в окремих випадках кредитів рефінансування без застави як більш оперативний інструмент політики рефінансування [10].

Позитивним моментом у розвитку банківської системи країни в 2010 році було збільшення рівня її ліквідності, про що свідчить збільшення високоліквідних коштів банків на 01.01.2011 майже на 15 % порівнюючи із початком року та на 35 % порівнюючи із 01.01.2009 р. Частка високоліквідних активів в загальних активах зросла до 14,4 %. Також слід звернути увагу на дотримання банками нормативів ліквідності.

Для ефективної та стабільної діяльності банківської системи необхідний своєчасний контроль з боку регулятора.

Отже, за останні три роки НБУ проводив досить активну політику рефінансування, особливо активно він діяв в кінці 2008 року, що засвідчують наведені дані. Хоча, слід зазначити, існували деякі недоліки при виборі банків, яким надавалися кредити рефінансування НБУ, тим не менше, його дії призвели до покращення загальної ситуації в країні. [15].

Таким чином, ураховуючи багатофакторність явища ліквідності банківської системи, важливого значення набуває комплексний підхід до розв'язання проблеми підвищення ефективності регулювання ліквідності в Україні. Він, на нашу думку, має полягати в реалізації заходів, спрямованих на посилення ролі банківського нагляду та економічних нормативів діяльності банків у регулюванні ліквідності на мікрорівні; посиленні ролі механізму обов'язкових резервних вимог у розв'язанні проблеми строкових і валютних дисбалансів активних і пасивних операцій банків шляхом звільнення від необхідності обов'язкового резервування зобов'язань банків у національній валюті терміном виконання понад два роки; посиленні координації грошово-кредитної та фіскальної політики з метою підвищення прогнозованості руху коштів Уряду на Єдиному казначейському рахунку в НБУ та мінімізації впливу цього чинника на ліквідність банківської системи; посиленні гнучкості обмінного курсу гривні до долара США, що дозволить зменшити вплив валютних інтервенцій центрального банку на зміну ліквідності банківської системи України тощо.

Бібліографічні посилання і примітки

1. **Гребеник Н.** Шляхи вдосконалення політики рефінансування Національним банком України / Н. Гребеник // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 3–11.

2. **Давыдова Л. В.** Теоретические аспекты проблемы финансовой стабильности коммерческих банков / Л. В. Давыдова, С. В. Кулькова // Финансы и кредит. – 2005. – №2. – С.2–6.
3. **Жданов В. І.** Грошові агрегати та забезпечення потреб ліквідності банківської системи в зоні Євро / В. І. Жданов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2002. – № 4. – С. 41–46.
4. **Коваленко В. В.** Обґрунтування стратегії управління ліквідністю для забезпечення достатності ресурсного потенціалу банків / В. В. Коваленко, Ж. І. Торяник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 8. – С. 106–110.
5. **Костюк О. В.** Управління ліквідністю грошового ринку на основі моделювання попиту на банківські резерви : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Костюк Олена Володимирівна. – Суми, 2006. – 18 с.
6. **Костюк О. В.** Моделювання поведінки ставок грошового ринку у форматі існуючої операційної структури монетарної політики НБУ/ О. В. Костюк // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. – № 2(16). – С. 101–109.
7. **Крилова В.** Складові процесу управління ліквідністю банку / В. Крилова, Р. Набок // Вісник національного банку України. – 2008. – № 6. – С. 24–29.
8. **Лис І. М.** Вплив іноземного капіталу на рівень ліквідності банківської системи України / І. М. Лис // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Суми, 2007. – Т. 20 – С. 344–350.
9. **Моисеев С. Р.** Роль коридора процентних ставок центрального банку в управленні банківської ліквідністю / С. Р. Моисеев // Банковское дело. – 2008. – № 2. – С. 15–19.
10. **Непом'ячий С. М.** Удосконалення механізму рефінансування банків в Україні в період світової фінансової кризи / С. М. Непом'ячий // Науковий вісник Одеського економ. ун-ту: збірник наук. праць. – 2009. – № 19(97). – С. 27–37.
11. Огляд банківської системи України. Випуск 1 [Електронний ресурс] / Форум Провідних Міжнародних Фінансових Установ. – Режим доступу : http://www.flifi.org.ua/wp-content/uploads/2011/02/FLIFIJointReport_Feb11_Ua.pdf
12. **Примостка Л. О.** Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К., 2004. – 468 с.
13. Про стан платіжного балансу 2010 рік [Електронний ресурс] / Сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/State.pdf>.
14. Рефінансування від НБУ отримали 88 українських банків (оновлено) [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – Режим доступу : <http://dt.ua/articles/55731>.
15. **Руденко В.** Подайте бідному банкіру / В. Руденко, О. Шкарпова // Контракти. – 2010. – № 3. – С. 6.
16. **Сало І. В.** Фінансовий менеджмент банку : навч. посібник / О. А. Криклій, І. В. Сало. – Суми, 2007. – 314 с.
17. **Сомик А. В.** Управління ліквідністю банківської системи: досвід Словаччини / А. В. Сомик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Суми, 2007. – Т. 20. – 352 с. – С. 296–304.
18. **Стельмах В. С.** Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду / В. С. Стельмах, В. І. Міщенко. – К., 2008. – 287 с.
19. **Тарасов Д. В.** О ликвидности банковской системы / Д. В. Тарасов // Банковское дело. – 2008. – № 3. – С. 30–31.
20. **Ganley J.** Surplus Liquidity: Implications for Central Banks Lecture Series no.3 / Centre for Central Banking Studies Bank of England // http://www.bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks_lectures.htm.
21. **Grey S.** Central Bank management of surplus liquidity / Handbooks in Central Banking Lecture Series. – 2006. – August – No. 6 // http://www.bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks_lectures.htm.

Надійшла до редколегії 17.01.2012